

บทที่ 5

สรุป

ชาวนา – ชาวนานางพารา : สภาพชีวิตและวิถีคิดที่เปลี่ยนไป

สภาพชีวิตของชาวนา – ชาวนานางพาราในอดีต มีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ พึ่งพิงธรรมชาติ หาดอาหาร เช่น ปลา สัตว์ป่า สมุนไพร มาใช้เพื่อการดำรงชีพ มีการปลูกข้าวเพื่อบริโภค มีการผลิตที่ไม่สลับซับซ้อน ใช้แรงงานคนในครอบครัว แรงงานสัตว์เลี้ยง และเครื่องมือการผลิตง่าย ๆ มีการพึ่งพิงกันสูงในหมู่เครือญาติ เพื่อนฝูง ยึดโยงกันด้วยสายใยวัฒนธรรม เป็นวัฒนธรรมของความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เอื้ออาทรต่อกัน ร่วมพิทักษ์และปกป้องชีวิตทรัพย์สินของกันและกัน มีความเชื่อร่วมกัน และมีจิตวิญญาณเชื่อมโยงระหว่างผู้คนกับความเชื่อนั้นได้อย่างแนบสนิท เห็นได้ชัด ในกรณีชาวนาเชื่อเรื่อง “แม่โพสพ” อย่างลึกซึ้งและศรัทธาถึง สะท้อนออกมาให้เห็นชัดเจน ในพิธีทำ “ขวัญข้าว” เพื่อบูชาแม่โพสพ ซึ่งมีการอันเชิญ แม่โพสพ มาสถิตย์ใน “ขวัญข้าว” เป็นมิ่งขวัญของชาวนาอย่างน่าประทับใจยิ่ง ดังนี้

สิบนิ้วดำเนิน ขอเชิญพี่เลี้ยง ทำดีอยู่เคียงข้างพระมารดา มธุลีเทวา ทั้งแม่เหล็กกล้าแม่โพสาลี ปลาทองนำหน้า นำแม่เสด็จมา จากแถวเทวี ข้าวเหนียวข้าวเจ้า สิ่งละ 7 เม็ดสำเร็จโดยดี ขอพระมธุลี นำหน้าแม่กุ่มา มาให้ขวัญข้าว เกิดลูกเกิดเต้า เต็มไร่เต็มนามนุษย์ทั้งหลาย ได้รอดชีวา ด้วยคุณพระมารดา ศักดิ์สิทธิ์เกล้าโดยตรง วันนี้อยู่ยกยา เก็บเกี่ยวเสร็จแล้วหนา เชิญพระมารดา จับผ้าทองทรง ชักชวนกสิวงค์ ให้ห้อมล้อมมา นางแก้วนางทอง* ทองพูนหนุนห้อง พวงหวายลูกปลา นังข้าวนางป้อม นุ่งกะดอมแมงดา ทุ่มพอนโสภา ไยยอออย่างดี ช่อพริ้งช่อพราว นังอุหลันเฒ่า ข้าวจรวงศ์ พิศเขียวยอดดอง ทองร่องทองรี จุดเทียนเข้าที่ ข้าวหียข้าวร่าน ข้าวช่อพริกดำ ทำหอมประจำ ข้าวประแจ้งหอมหวาน ข้าวช่อไม้ไผ่ ไข่มดรินคลาน ตามเรื่องนั้นจ้าน นางหงส์สงสรส เหลืองแดงปรากฏ เมล็ดใหญ่หน้าเซย ทั้งข้าวย่านไซ งอกงามขึ้นไทร รวงใหญ่ไม่หย่อน ปากนกนี้แท้ล้ เพียงแต่งามงอน รวงกองเป็นก้อน เชิดชูดูงาม ข้าวช่อไข่เปิด ไช้เหียงเรียงเม็ด เต็ดหมายดูเอื้อง ไข่มแมงดาตาย ข้าวกลายแดงเล่า เชิญมาเถอะแม่เจ้า ทำขวัญให้สบาย ถึงข้าวกลายฤกษ์ ลูกนีกอยู่มิวาย ข้าวมาเองไซร์ นางพุ่มตลุมโพ เล็บนภมหาชัย มาแล้วอย่าไปชอกอกดอกใด นางงามข้าวหนัก นายรักทั้งคู่ มะลิซ้อนผู้ อยู่หน้าสงสาร เชิญมาอย่านาน

เถิดท่านทั้งคู่ เชิญมาอยู่เมืง เสด็จมาอยู่รวง มารับเครื่องบวงสรวง ที่ชำระเชิญ มั่นอยู่ในนา กะเรียกมาไว้ อย่าได้ฉงน ขวัญอยู่ในไร่ ให้มาทุกคน มาสร้างกุศล แก่คนจนหนา ให้แม่โพสพ เอื้อยอ้อยสร้อยเศร้า นึกถึงมารดา ถึงจะเอาไปขาย อย่าให้ขาดราคา ถึงจะเอาไปค้า อย่าให้ขาดทุน นี่เจ้าตัวจะทำบุญ จะแทนคุณพระมารดา ให้ยังนาโค แม่โพสพโพ มาโส สาวัง สิริวาโย อระหัง อิติมานิ มานิมามา มาเถอะแม่ขวัญเจ้าเอ๋ย¹

วัฒนธรรมและความเชื่อเช่นนี้ ที่อยู่ในวิถีชีวิตของชาวนาในอดีต เป็นสิ่งที่ยึดโยงจิตใจของชาวนากับอาชีพที่ตนทำอยู่ การทำนาจึงมีความหมายไม่เพียงแค่การผลิตเพื่อบริโภคหรือเพื่อขาย แต่เป็นวิถีชีวิตที่เป็นองค์รวม เชื่อมโยงอาชีพและความเป็นอยู่ของตนกับธรรมชาติ ศาสนา และความเชื่อ ซึ่งเป็นมิติลึกซึ้งทางจิตวิญญาณ ที่ทำให้อาชีพทำนาในอดีตเป็นอาชีพที่มีความหมายพิเศษในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทย ซึ่งสาระและความหมายนี้จะเปลี่ยนไปเมื่อชาวนาเริ่มผลิตข้าวเพื่อขาย ใช้แรงงานเครื่องจักรแทนแรงงานในครอบครัว ญาติมิตร เพื่อนบ้านและสัตว์เลี้ยง และความเชื่อเรื่องแม่โพสพจางหายไปจากวัฒนธรรมของชาวนา สิ่งที่หล่อเลี้ยงใจของชาวนาที่มุ่งผลิตเพื่อขายจึงอยู่ที่เม็ดเงินขาดมิติทางจิตวิญญาณ ที่จะเป็แรงบันดาลใจให้ยืนหยัดสู้บอดอาชีพนี้ต่อไป เมื่อการทำนาประสบภาวะขาดทุนหรือเมื่อมีทางเลือกอื่นที่จะทำให้มีรายได้ที่ดีกว่า

การทำนา - การทำสวนยางพารา ซึ่งเป็นงานที่ยากลำบาก ใช้แรงงานมากในบางขั้นตอนการผลิต การคมนาคมที่ไม่สะดวก และอำนาจรัฐที่แทรกแซงลงมาไม่ถึงหรือละทิ้งการดูแลอย่างจริงจัง ทำให้ผู้คนที่ต้องช่วยเหลือตัวเอง ผู้คนจะคิดถึง "น้ำใจ" มากกว่าสิ่งอื่นใด เพราะน้ำใจจะทำให้คนเกื้อกูลกัน พึ่งพากัน เกาะตัวกันแน่นเพื่อเป็นเกราะป้องกันภัย ทั้งจากผู้คนและสัตว์ร้าย และภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในท้องถิ่นแถบนี้

หลังจากชาวนา - ชาวสวนยางพารา เริ่มผลิตข้าวและยางพาราเพื่อขาย ประมาณต้นทศวรรษ 2470 ตลาดและเงินเริ่มมีบทบาท และค่อย ๆ แทรกตัวเข้ามาในชุมชน แต่ตลาดไม่ถึงกับสามารถบงการวิถีชีวิตของชาวนา - ชาวสวนยางพาราได้ ตลาดเพียงควบคุมด้านการซื้อขายผลผลิต เพราะชาวนายังไม่ได้เปลี่ยนปัจจัยการผลิต และความจำเป็นในการใช้เงินยังมีไม่มากนัก เนื่องจากทรัพยากรยังมีความสมบูรณ์อยู่มาก ชาวนา - ชาวสวนยางพารา ยังสามารถแสวงหามาบริโภคได้โดยไม่ต้องใช้เงินซื้อหา ฉะนั้นวิถีชีวิตและวิธีการผลิตจึงยังเหมือนเดิม มีการเคลื่อนเปลี่ยนเพียงเล็กน้อยในช่วงทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา เมื่อชาวนา - ชาวสวน ต้องการส่งบุตรหลานศึกษาสูงขึ้น เพื่อเลื่อนฐานะของตนในสังคม ความจำเป็นต้องใช้เงินจึงเริ่มมีขึ้น การมีหนี้สิน การสูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดินเริ่มปรากฏร่องรอยให้เห็น

ช่วงการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน เกิดขึ้นหลัง พ.ศ. 2503 เมื่อรัฐประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 และต่อมาอีกหลายฉบับ มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยวัดกันที่การเพิ่มขึ้นของรายได้ต่อหัวของประชากรภายในประเทศ โดยมีตัวเงิน เป็นดัชนีชี้วัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของชาติ และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว รัฐได้เร่งสร้างความเจริญทางด้านวัตถุ เพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตตามระบบทุนนิยม ภาวะวัตถุต่าง ๆ เกิดขึ้นในท้องถิ่นเพื่อสนองถึงความ "ทันสมัย" ตามแบบฉบับของระบบทุนนิยม ไม่ว่าจะเป็นเชื้อเพลิง ปรอท ไฟฟ้า ถนน วิทยุกระจายเสียง หรือแม้แต่วิทยุโทรทัศน์ สิ่งเหล่านี้ทำให้วัฒนธรรมเมือง ซึ่งมีเงาของระบบทุนนิยมทับซ้อนอยู่ แทรกตัวเข้ามาในชุมชนได้เร็วขึ้น วัฒนธรรมเมืองมุ่งเน้นความเจริญทางด้านวัตถุ วัตถุคุณค่าของคนด้วยความร่ำรวย และแสวงหาวัตถุมาประดับบารมี สิ่งเหล่านี้ต้องใช้เวลาซื้อทั้งสิ้น เงินจึงแทรกตัวเข้ามาในชุมชนพร้อม ๆ กับค่านิยมของชาวนา - ชาวสวนยางพารา ที่ค่อย ๆ เริ่มเปลี่ยนไป

เงิน เริ่มมีบทบาทมากยิ่งขึ้นในชีวิตประจำวัน ชาวนา - ชาวสวน เริ่มต้องการเงินมากขึ้น เพื่อซื้อหาเครื่องอุปโภคและบริโภคที่เกินความจำเป็นในชีวิตประจำวันตามวัฒนธรรมเมือง เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เตารีด เป็นต้น สภาพชีวิตค่อย ๆ เริ่มเปลี่ยน ชาวนา - ชาวสวน เริ่มจะถูกเงินและตลาดเข้าควบคุมชีวิตมากขึ้น เมื่อชาวนา - ชาวสวน เริ่มปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีการผลิต ไม่ว่าจะเป็น ข้าวพันธุ์ใหม่ ยางพันธุ์ดี รถไถปุ๋ยและยาฆ่าแมลง เพื่อเร่งผลผลิตของตนให้สูงขึ้น ทั้งการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต และขยายพื้นที่การเพาะปลูก เพื่อนำผลผลิตไปขายในตลาดแสวงหากำไรในรูปของตัวเงินจากการขายผลผลิตของตน ซึ่งสู้เสี่ยงมากขึ้นเพราะตลาดมีความไม่แน่นอนสูง บางครั้งชาวนา - ชาวสวน ขายผลผลิตประสบภาวะขาดทุนหรือผลผลิตได้ราคาต่ำ เพราะภัยธรรมชาติ ไม่ว่าจะเกิดจากน้ำท่วม พายุ ทำให้ "น้ำล้น" หรือ "ข้าวม่าน" ล้วนทำให้ชาวนา - ชาวสวน ขาดทุนทั้งสิ้น ในขณะที่เดียวกัน ชาวนา - ชาวสวน ก็ไม่สามารถพึ่งพิงความอุดมสมบูรณ์ของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ดังเช่นในอดีต เพราะความสมบูรณ์เหล่านี้ส่วนหนึ่งถูกทำลายลงด้วยการกระทำของชาวนา - ชาวสวนยางพาราเอง ที่ใช้สารเคมีไม่ว่าจะเป็นปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าวัชพืช อย่างเกินพอดี ทำลายระบบนิเวศน์ ทำลายชีวิตสัตว์ จนความสมบูรณ์ค่อย ๆ หายไป ไม่สามารถช่วยลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันได้อีกต่อไป เพราะต้องซื้อหาด้วยเงินทั้งสิ้น วิถีชีวิตของชาวนา - ชาวสวนผูกติดอยู่กับตลาด ขายผลผลิตขาดทุนยอมนำไปสู่การเป็นหนี้และเริ่มพอกพูนขึ้น เมื่อการผลิตซ้ำในปีต่อไปเกิดปัญหาขึ้นมาอีก

การเร่งเพิ่มผลผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดและต้องการกำไรในรูปเงินตรา ทำให้ชาวนา - ชาวสวน ไม่สามารถพึ่งพิงแรงงานในครอบครัว แรงงานเพื่อนฝูงญาติมิตร และทรัพยากรในท้องถิ่นได้ เพราะสิ่งเหล่านี้มีไม่เพียงพอที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ชาวนา - ชาวสวนต้องจ่ายเงินจ้าง ซื้อหาทรัพยากรภายนอกมาใช้แทน ซึ่งขยายตัวอย่างแพร่หลายในปลายทศวรรษ 2510 ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิต ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เอื้ออาทรต่อกัน ความมีน้ำใจ ค่อย ๆ จืดจาง โดยมีเงินเข้ามาแทรก ชาวนา - ชาวสวน เริ่มเปลี่ยนวิธีคิด เริ่มคิดถึง "เงิน" นึกถึงประโยชน์ของวัตถุ แทนการนึกถึง "น้ำใจ" การช่วยเหลือเอื้ออาทรกันเช่นในอดีตมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันวิถีชีวิตของคนเริ่มเปลี่ยนไป จากชีวิตที่เคยอยู่อย่างเรียบง่าย ผ่อนคลาย ไปสู่ชีวิตที่สับสน วุ่นวาย เคร่งเครียด ต้องทำงานหนัก ดิ้นรนตลอดเวลาเพื่อหาเงินมาใช้ในชีวิตประจำวัน

ลักษณะเช่นนี้ทำให้ความสัมพันธ์ภายในชุมชนจืดจางลงอย่างรวดเร็ว การเกาะตัวกันแน่นเพื่อป้องกันอันตรายทั้งปวงค่อยหย่อนคลายลง ชุมชนเริ่มมีปัญหา มีการลักขโมยเกิดขึ้นมาก ไม่ว่าจะเกิดจากยาเสพติด หรือมีไม่พอกิน ระบบความเชื่อร่วมกัน ที่ยึดโยงคนให้เป็นพวกเดียวกัน เช่น ความเชื่อเรื่องแม่โพสพ จางหายไป การบริโภคนิยมเปลี่ยนแปลงไป บริโภคแบบสังคมเมือง เน้นการแสวงหาวัตถุ เพื่อปกป้องถึงฐานะและความร่ำรวยของตน วัฒนธรรมที่ดั้งเดิม เช่น ความเชื่อ ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมเมือง ซึ่งเป็นตัวแทนของระบบทุนนิยม ทำให้ผู้คนอยู่อย่างตัวใครตัวมันมากขึ้น เป็นสภาพที่น่าห่วงใยและกังวลยิ่ง

ในส่วนที่เกี่ยวกับรัฐ ตั้งแต่รัฐบาลประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เป็นต้นมา ได้พยายามสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น ในรูปแบบต่างๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นชลประทาน ถนน และการติดต่อสื่อสารต่างๆ การสร้างถาวรวัตถุให้เกิดขึ้นในท้องถิ่นเป็นเจตนาที่ดีของรัฐที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น แต่เนื่องจากรัฐขาดข้อมูลในระดับพื้นที่อย่างเพียงพอ ขาดการวางแผนและการจัดการที่ดีการก่อสร้างสิ่งเหล่านี้แทนที่จะเกิดผลดีต่อคนในท้องถิ่น กลับกลายเป็นการซ้ำเติมความทุกข์ยากของผู้คนให้หนักหนาสาหัสยิ่งขึ้น เห็นได้ชัดกรณีการปิดปากกระวะเพื่อกันไม่ให้ น้ำเค็มในอ่าวไทยไหลลงมาในทะเลสาบสงขลา เพื่อให้ชาวนาสามารถปลูกข้าวได้มากขึ้นหรือการตั้งเครื่องสูบน้ำจัดไปเลี้ยงไรนาในทุ่งระโนดจนเกินพอดี ทำให้น้ำเค็มไหลย้อนจากปากทะเลสาบขึ้นมาสูง มีผลให้น้ำในทะเลสาบเค็มมากขึ้น² ส่งผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ในลุ่มน้ำทะเลสาบทั้งระบบดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐผิดพลาดซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนคนในท้องถิ่นไม่ชื่นชมรัฐ มองรัฐในฐานะผู้ที่มาทำความเสียหายให้กับท้องถิ่น เห็นได้ชัดอีกกรณีหนึ่งคือ การปรับปรุงถนน ถนนส่วน

ใหญ่ที่มีอยู่เดิม ผู้คนสามารถใช้สัญจรไปมาได้ในฤดูแล้ง ในฤดูฝนโดยเฉพาะในช่วงน้ำหลากน้ำจะสามารถไหลผ่านข้ามถนนไปได้ ทำให้ไร่นาไม่ได้รับความเสียหาย เพราะน้ำไหลลงทะเลได้สะดวก หลังจากรัฐได้พัฒนาปรับปรุงถนนใหม่ ยกยกระดับให้สูงขึ้นถนนกลายเป็นเขื่อนกันน้ำ ไม่ให้น้ำไหลผ่านไปยังทะเลได้สะดวก ทั้งนี้เพราะกรมทางหลวงฝั่งท่อน้ำไหลผ่าน มีขนาดเล็กและจำนวนน้อยแห้งเกินไป น้ำจึงไหลไม่ทัน เห็นได้ชัดกรณีบางแก้วใต้ บริเวณเมืองเก่า เดิมก่อน พ.ศ.2521-2522 ยังไม่พัฒนาถนน ชาวนาสามารถทำนาได้ผลดี แต่พอถนนเสร็จบริเวณด้านบนซึ่งเป็นแหล่งรับน้ำจากคลองต่างๆ ที่ไหลลงสู่ทะเล 5-6 คลอง น้ำไหลประดังเข้ามาท่วมเต็มบริเวณนี้มีระดับน้ำสูงถึง 1.5 เมตร ท่วมขังอยู่ถึง 3-4 เดือน โดยไม่สามารถระบายลงทะเลได้ทัน ชาวบ้านไม่สามารถทำนาได้ เพราะข้าวเมื่อถูกน้ำขังนานเข้าจะเปื่อยเสียหายหมดจึงจำเป็นต้องทิ้งนาปล่อยให้พื้นที่เป็นนาร้างตั้งแต่นั้นมา³

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าชาวนา - ชาวสวนยางพาราจะมีปัญหามากมายจากสภาพชีวิตที่เปลี่ยนไปเพราะถูกตลาดและเงินเข้ามาบงการชีวิตของตนและชาวนา-ชาวสวนก็ตระหนักถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการเข้าสู่ระบบตลาด โดยที่ตนเองไม่คุ้นเคยและปรับตัวไม่ทัน ถูกกดราคารับซื้อผลผลิตต่างพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอก ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ดังนั้นด้วยภูมิปัญญาและประสบการณ์ที่ผ่านมายาวนานตลอดชีวิตของการทำนาและการทำสวนยางพารา ชาวนา-ชาวสวนยางพาราได้เสนอทางออกที่น่าจะเป็นไปได้ในเวทีชาวบ้าน ทั้งเรื่อง “เศรษฐกิจชาวนา” และ “เศรษฐกิจชาวสวนยางพารา” โดยมีสาระสำคัญที่น่าสนใจ ดังนี้⁴

1. ต้องลดต้นทุนการผลิต ซึ่งอาจทำได้โดยการหาพันธุ์ข้าวหรือยางพาราที่ให้ผลผลิตสูงกว่าที่เป็นอยู่ เพื่อช่วยให้ผลผลิตต่อไร่สูงขึ้นในพื้นที่เท่าเดิม ซึ่งเท่ากับลดต้นทุนการผลิตไปในตัว ทั้งการทำนาและการทำสวนจะต้องลดการใช้สารเคมีลงไป เพื่อค่อยๆ ฟื้นฟูสภาพความสมบูรณ์ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้กลับคืนมา

2. ต้องรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาคุณภาพของผลผลิตให้ดีขึ้นและรวมกันขายผลผลิต เพื่อให้มีอำนาจต่อรองจะช่วยลดทอนการเอารัดเอาเปรียบของพ่อค้าคนกลางลงได้ ขณะเดียวกันก็จะสามารถตัดพ่อค้าคนกลางให้น้อยลงด้วย การรวมตัวเกิดขึ้นมากมายทั้งกลุ่มชาวนา และกลุ่มชาวสวนยางพารา แต่ที่น่าสนใจคือ การรวมตัวของกลุ่มชายบ้านพรุ ซึ่ง พรึม นันทรรัตน์ เป็นกำลังสำคัญในการก่อตั้งขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2512 สามารถพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้ เป็นระยะเวลาจนถึง 30 กว่าปี โดยไม่มีการหยุดชะงัก จึงสมควรนำมาเสนอพอเป็นแบบอย่างดังนี้

“กลุ่มขายยางบ้านพรุ” ก่อตั้งขึ้นโดย พร้ม นันทรัตน์ เมื่อ พ.ศ.2512 โดยมีเป้าหมายเพื่อต่อต้านการเอาเปรียบของพ่อค้าไม่ว่าจะเป็นการกดราคา การโกงน้ำหนัก และการประเมินความขึ้นสูงกว่าความเป็นจริง ทำให้ชาวสวนเสียเปรียบ

ในระยะแรกของการก่อตั้งได้รับคำแนะนำและช่วยเหลือจากศูนย์วิจัยยางเป็นอย่างดี มีสมาชิกระยะเริ่มต้นจำนวน 5 คน ปรากฏว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีสามารถขายยางพาราได้ 7.90 บาทต่อกิโลกรัม ในขณะที่คนนอกกลุ่มขายได้เพียง 7.30 บาท มีส่วนต่างสูงถึง 60 สตางค์ต่อกิโลกรัม ทำให้คนนอกกลุ่มสนใจเพราะขายได้ราคาดีเลยเข้ามารวมกลุ่มกันมาก มีสมาชิกเพิ่มขึ้น 20-30 คน ในช่วงนี้เองทำให้พ่อค้าต่อต้านเพราะเริ่มเสียผลประโยชน์ พยายามทุกวิถีทางเพื่อทำให้กลุ่มแตกแยก ตั้งแต่ทำชก ทำยิงกับผู้นำไปจนถึงให้ชาวสวนยืมเงินก่อนแล้วค่อยคืนเงิน เมื่อมาขายยาง รวมทั้งจ่ายเงินสดทันทีที่ชาวสวนขายยาง พร้อมกันนั้นก็ปล่อยข่าวว่าขายยางกับพ่อค้าจะได้ราคาดีกว่า ส่วนของกลุ่มนั้นต้องรอเพราะไม่มีเงินหมุนเวียนเพียงพอ แต่ในที่สุดก็สามารถทำความเข้าใจการดำเนินงานจึงรอดหน้าต่อไปด้วยดี

พ.ศ. 2520 เปลี่ยนชื่อกลุ่มเป็น “กลุ่มพัฒนายางแผ่นและออมทรัพย์เพื่อการผลิต” เนื่องจากสมาชิกขยายตัวมากขึ้น นอกจากนี้ พิชิต ไชยกุล อธิบดีกรมพัฒนาชุมชน ได้ให้กลุ่มรวบรวมยางแผ่นยืมเงินโดยไม่คิดดอกเบี้ยจำนวน 100,000 บาท เพื่อให้สมาชิกยืมทดรองจ่ายในขณะที่ยังไม่ได้ขายยาง ซึ่งตอนนั้นกลุ่มจะขาย 15 วันต่อครั้ง ทำให้สมาชิกขาดเงินหมุนเวียน ในขณะเดียวกันก็ริเริ่มก่อตั้งเรื่องสัจจะออมทรัพย์ขึ้น เพื่อที่จะให้การรวมกลุ่มมีความสมบูรณ์และครบวงจร รวมกันขายผลผลิต ขายแล้วออมฝากสัจจะ มีทุนแล้วตั้งร้านค้าหมู่บ้านบริการสมาชิก ในช่วงนี้มีการร่างระเบียบข้อบังคับการเป็นสมาชิก การลาออก การฝากเงิน การกู้เงิน ถอนเงิน การเลือกกรรมการเพื่อดำเนินงาน เพื่อให้การรวมกลุ่มมีประสิทธิภาพและรัดกุมรอบคอบขึ้น

“กลุ่มพัฒนายางแผ่นและออมทรัพย์เพื่อการผลิต” ได้พัฒนามากขึ้นเรื่อยๆ มีสมาชิกยางเข้ามารวมสมทบ 14 กลุ่ม เป็นของหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลบ้านพรุ 11 หมู่บ้าน 11 กลุ่ม จากตำบลพะตง 1 กลุ่ม ตำบลทุ่งลาน 1 กลุ่ม และอำเภอจะนะอีก 1 กลุ่ม เป็นเครือข่ายชุมชนที่มีความเข้มแข็งและมีพลังอย่างมาก ใน พ.ศ.2525 กลุ่มสามารถขายยางได้ 10 วันต่อ 1 ครั้ง จากเดิมที่ขาย 15 ต่อครั้ง เพราะมีปริมาณยางเพิ่มขึ้น การขายยางของกลุ่มเน้นที่คุณภาพเป็นยางแผ่นดิบชั้น 2 ยางที่นี้ทุกคนที่เป็นสมาชิกจะต้องทำยางให้แห้ง สะอาดและบาง ถ้าใครไม่ทำตามเงื่อนไขยางก็ถูกคัดออกต้องไปขายเองเป็นยางแผ่นดิบชั้น 3 มาถึงจุดนี้ภาระกิจของกลุ่มได้ขยายกว้างออกไปมากขึ้น มีสมาชิกรวมกลุ่มมากขึ้น มีกิจกรรมเพิ่มขึ้น ดังนั้นจึงมีการเปลี่ยนชื่อเป็น

“ศูนย์รวมยาง ศูนย์สาธิตการตลาด และกลุ่มออมทรัพย์” ใน พ.ศ.2525 และใช้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ทางกลุ่มจะได้รับความไว้วางใจจากกลุ่มพ่อค้าสูงมาก ถึงกำหนดเวลาประมูลยางพ่อค้าในตลาดรับซื้อ ไม่ว่าจะเป็นที่หาดใหญ่ ท่งลุง คลองแฉะ จะไม่มาดูสินค้าเพราะเชื่อใจมาก หลังจากก่อนหน้านี้เคยมาดูอยู่ระยะหนึ่ง ในการประมูลจะมีคณะกรรมการไปเก็บซองราคาที่พ่อค้าบริษัทต่างๆ เขียนปิดผนึกไว้ แล้วมาเปิดผนึก ณ ที่ทำการกลางของกลุ่ม เวลา 11.00 น. ณ วันที่มีการประมูล ใครให้ราคาสูงสุดก็จะได้พ่อค้าผู้นั้น ในกรณีราคาเท่ากันจะให้สิทธิแก่บริษัทที่ได้รับการเปิดซองก่อน เรียกวิธีการนี้ว่า “ประมูลเก็บซอง” ซึ่งกลุ่มเริ่มดำเนินการใน พ.ศ.2532 ความหมายของการประมูลเก็บซอง คือ ให้คณะกรรมการเก็บซองที่ปิดผนึกเรียบร้อยซึ่งพ่อค้าเขียนราคาประมูลใส่ซองไว้ คณะกรรมการทั้ง 14 กลุ่ม จะหมุนเวียนกันไปเก็บซอง เพื่อนำซองมาเปิด ณ สำนักงานของกลุ่ม ตำบลบ้านพรุ

การดำเนินงานของกลุ่ม โดยเฉพาะผู้เริ่มจะต้องยึดหลักสำคัญที่สุด 4 ประการ คือ 1. เสียสละ 2. ซื่อสัตย์ 3. อุดหนุน 4. รับผิดชอบ จึงจะทำให้สมาชิกไว้วางใจ และคณะกรรมการจะต้องทำงานอย่างโปร่งใส สามารถเปิดให้มีการตรวจสอบได้ตลอดเวลาที่สมาชิกต้องการ การทำงานที่ซื่อสัตย์ ตรงไปตรงมา ทำให้ประธานกลุ่มและคณะกรรมการได้รับความเชื่อถือและศรัทธาจากสมาชิกสูงมาก ดังนั้นเมื่อกลุ่มมีปัญหาในช่วงที่มีการซื้อขายน้ำยางซึ่งราคาสูงกว่ายางแผ่น ในช่วงปลายทศวรรษ 2520 สมาชิกก็ยังให้โอกาสประธานและคณะกรรมการแก้ไขปัญหามาเป็นการซื้อขายน้ำยาง ทำให้กลุ่มไม่แตกสลายไป โดยทางกลุ่มขายยางแผ่นดิบครั้งสุดท้ายใน พ.ศ.2536 หลังจากนั้นแล้วจะขายเฉพาะน้ำยางเท่านั้นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้⁵

ส่วนชาวนา มีการรวมกลุ่มกันตั้งแต่ พ.ศ.2518 เพื่อรวบรวมผลผลิตขายให้พ่อค้า แต่การรวมกลุ่มของชาวนา ยังไม่ประสบความสำเร็จมากนัก เพราะสมาชิกไม่ให้ความร่วมมือ ต่างคนต่างทำ ชาวนาหลายราย มีหนี้สินกับโรงสี ซึ่งเกิดจากอุทกภัยครั้งใหญ่ใน พ.ศ. 2518 ทำให้น้ำท่วม ดังนั้นเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวก็ต้องขายให้กับโรงสี⁶ พัฒนาการของกลุ่มจึงไม่ค่อยชัดเจนนัก อย่างไรก็ตาม กลางทศวรรษ 2530 การรวมกลุ่มของชาวนาเริ่มดีขึ้น มีผู้นำที่เข้มแข็ง มีการระดมทุนในชุมชนในรูปของการออมทรัพย์ เพื่อให้ชาวนาได้กู้ยืมเงินแก้ปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นมากมาย เนื่องจากขายข้าวขาดทุนตั้งแต่ ต้นทศวรรษ 2530 ในขณะเดียวกันได้รวบรวมผลผลิตเพื่อขายและแปรรูป เพื่อต่อรองกับพ่อค้าด้วย⁷ พัฒนาการของกลุ่มชาวนาจึงเริ่มเข้มแข็งและมีทิศทางที่ดีขึ้น

การรวมกลุ่มกันไม่ว่าจะเป็นชาวนาหรือกลุ่มสวนยาง สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ผู้นำกลุ่มจะต้องทำให้สมาชิกไว้วางใจและผู้นำต้องเข้มแข็ง ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน และรับผิดชอบ สามารถบังคับให้สมาชิกปฏิบัติตามข้อตกลงที่ให้ไว้ต่อกันได้อย่างเคร่งครัดไม่เช่นนั้นการรวมกลุ่มจะล่มสลาย

ประเด็นสำคัญที่สุดที่ทุกคนพูดถึง ไม่ว่าจะชาวนาหรือชาวสวนยางพารา คือ คนหนุ่มสาวซึ่งเป็นลูกหลานไม่ยอมทำนาหรือทำสวนยางพารา ผู้ที่มีโอกาสดีได้รับการศึกษาดีก็ไปรับราชการหรือทำงานเอกชน ผู้ที่ด้อยโอกาสก็ไม่ยอมทำนา-ทำสวน ออกไปทำงานโรงงานอุตสาหกรรม เพราะได้เงินรวดเร็วกว่า⁸ แม้คนที่เรียนสำเร็จแล้วว่างงานก็ไม่ยอมลงนา-ไปสวน ชาวนา-ชาวสวน กริ่งเกรงไปว่า ถ้ามอมมรดกให้คงจะขายเสียมากกว่าจะลงไปทำนา-ทำสวน ผู้คนส่วนใหญ่ที่มาประชุมกันเกรงว่าพวกเขาจะเป็นชาวนาชาวสวนยางพารารุ่นสุดท้ายหรือไม่ เป็นคำถามที่น่าเป็นห่วงและจะต้องรีบแก้ไขโดยด่วนก่อนที่อาชีพทำนาและทำสวนยางพารา อาชีพสำคัญของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอาจจะหมดความสำคัญลงไป

ในทัศนะของผู้เขียนทางออกที่น่าจะเป็นไปได้ คือ การรวมกลุ่มของชาวนา-ชาวสวนอย่างเหนียวแน่นแต่ต้องเป็นการรวมกลุ่มด้วยใจสมัคร มีเป้าหมายชัดเจนร่วมกันในการต่อรองกับการเอารัดเอาเปรียบของนายทุน มีการร่วมกันผลิตเพื่อให้ผลผลิตของตนมีคุณภาพ มีการสะสมทุนคู่ขนานกันไป เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลสมาชิกในยามขัดสนและเมื่อมีทุนมากขึ้นควรขยายความร่วมมือให้กว้างขวางออกไปถึงระดับการร่วมลงแรงและร่วมปัจจัยการผลิต เพื่อทำการผลิตในพื้นที่ขนาดใหญ่พอที่จะทำให้สามารถลดต้นทุนการผลิตได้⁹ ในที่สุดควรรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ผนึกกำลังการทำงานแทนการดำเนินการในระบบทุนนิยม ทั้งด้านการแปรรูป สินเชื่อ และระบบการตลาด เพื่อให้ชุมชนสามารถอยู่ได้อย่างพอเพียง มีศักดิ์ศรี ไม่ต้องกู้หนี้ยืมสิน ในขณะเดียวกันชาวนาและชาวสวน ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ทำนา ทำสวน เพียงอย่างเดียว ซึ่งไม่สามารถช่วยให้ชาวนาชาวสวนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นโดยหันไปปลูกพืชชนิดอื่น ทำแบบไร่นาสวนผสมมากขึ้น ด้วยการปลูกข้าว ผลไม้ยางพารา เลี้ยงสัตว์ ผสมผสานกันไปตามแต่ลักษณะของพื้นที่จะเอื้ออำนวย วิธีนี้จะช่วยให้ชาวนาชาวสวน มีอาหารเลี้ยงชีพอย่างไม่ขาดแคลนตลอดปี ผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคจึงนำไปขายเพื่อให้มีเงินใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ควรขยายการรวมกลุ่มด้านการออมทรัพย์ของชุมชนให้กว้างขวางออกไป เพื่อให้ความช่วยเหลือกันเมื่อเกิดความจำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมาก เช่น การรักษาพยาบาล การให้บุตรหลานเรียนหนังสือ เป็นต้น

แต่ทั้งนี้ผู้คนในชุมชนต้องเปลี่ยนค่านิยมและวิธีคิดใหม่ ต้องไม่คิดแต่กำไร-ขาดทุน ในรูปของเม็ดเงินเพียงอย่างเดียว ให้คิดถึง “น้ำใจ” ของการอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมพิทักษ์และปกป้องทรัพย์สินของกันและกันเช่นในอดีต โดยโยงยัดผู้คนเข้าด้วยกันด้วยสายใยวัฒนธรรม ที่มีระบบความเชื่อและประวัติศาสตร์ร่วมกัน ในส่วนของรัฐ จะต้องเร่งวิจัยและพัฒนาพันธุ์ข้าวและยางพาราที่ให้ผลผลิตสูงเพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันการพัฒนาท้องถิ่นของรัฐ ต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นมากขึ้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเสริมสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน นอกจากนี้ต้องให้ความช่วยเหลือทางวิชาการเท่าที่จำเป็น แต่ต้องไม่ใช้การชี้หน้าโดยส่งเสริมให้ชาวนาชาวสวนใช้ภูมิปัญญาแก้ปัญหาด้วยตนเอง ด้วยวิธีเช่นนี้จะช่วยให้ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ พัฒนาต่อไปได้ ในที่สุดเราอาจจะเห็นความมั่งคั่งความเจริญรุ่งเรืองเกิดขึ้นในท้องถิ่นอีกครั้งหนึ่ง หมู่สาวที่ละทิ้งไร่นาสวนยางของครอบครัว อาจจะคืนสู่ถิ่นอีกครั้ง เพื่อสืบทอดอาชีพที่อยู่คู่กับลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นเวลานาน

เชิงอรรถท้ายบท

¹ กลั่น คงฤทธิ เวทีชาวบ้านเรื่อง “เศรษฐกิจชาวนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” ณ โรงแรม ลำปำ รีสอร์ท วันที่ 31 มีนาคม 2545.

*ตัวเอน คือ ชื่อข้าวพันธุ์พื้นเมือง

² เสวนากลุ่มชาวนาดำบลบ้านใหม่.

³ เสวนากลุ่มชาวนาดำบลจองถนน.

⁴ เวทีชาวบ้านเรื่อง “เศรษฐกิจชาวนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” และเวทีชาวบ้านเรื่อง “เศรษฐกิจชาวสวนยางพาราลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา”.

⁵ สัมภาษณ์พร้อม นันทรัตน์.

⁶ สัมภาษณ์ฝน มิตสุวรรณ บ้านเลขที่ 114/1 หมู่ 16 ต.ควนมะพร้าว อ.เมือง จ.พัทลุง วันที่ 29 ธันวาคม 2545.

⁷ สัมภาษณ์ประพัฒน์ จันทรอักษร.

⁸ กลั่น คงฤทธิ เสวนากลุ่มชาวนาดำบลแพรกหา.

⁹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา , เรื่องเดิม , หน้า 59.